

**KİTÂB-I DİYARBEKRİYYE'DE BAYINDIRLILAR
(KARA YÜLÜK OSMAN BEY'E KADAR)**

*Ahmet TOKSOY**

ÖZET

Oğuz Han'ın soyundan gelen Akkoyunlulara, atalarının adından dolayı Âl-i Bayındırıyye = Bayındırlılar veya Tur Ali'ler adı da verilmektedir. Tur Ali Bey'in en büyük dedesi ailenin altınca atası İdris Bey zamanında Diyarbekir ve bazı kalelerin hâkimiyetini elinde bulundurmuştur. Onun soyundan gelen Pehlivan Bey'in ölümü üzerine ailenin başına Tur Ali Bey geçti. Tur Ali Bey'in ölümünden sonra ise Kutlu Bey, Bayındırlı tahtına oturmuştur. Kutlu Bey zamanında Doğu Anadolu'nun siyasi durumunda önemli gelişmeler ortaya çıktı.

Anahtar Kelimeler: Oğuz Han, Bayındır, Tur Ali, Kutlu Bey ve Ahmet Bey.

**BAYINDIRI IN KİTAB-I DİYARBEKRİYYE
(UPTO QARA YULUK OSMAN)**

ABSTRACT

Aqqoyuns, who come from Oghuz Khan Clan, are called Bayındırs or Tur Ali's due to their family names. Tur Ali's grandfather belong Diyarbekir and its castles during İdris who is the golden ancestor. After the death of Pehlivan who is come from his clan, Tur Ali takes over the family Then, Kutlu after the death of. Mr. Tur Ali settled the Bayındır sovereign's throne. In this time, there are a lot of political developments in the Eastern Anatolia during Kutlu.

Keywords: Oghuz Khan, Bayındır, Tur Ali, Kutlu and Ahmed

Kara Koyunlular gibi, Doğu Anadolu'nun dağına, taşına, vadisine ve akarsu kenarlarına bu damgayı vuran Ak Koyunlular, Yirmi dört Oğuz Boyundan biri olan Bayındırlılara mensuptular¹. Bundan dolayı "Bayındır Han Oğulları" veya "Bayındırıyye" olarak anılıp bir müddet de "Tur Aliler" de denilmiştir². Bayındırın, "daima

* Yrd. Doç. Dr. Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sosyal Bilgiler ABD Öğretim Üyesi

¹ Enver Konukçu, Kara ve Akkoyunluların Yurdunda, İstanbul 1993, s. 8

² Salim Cöhçe, "Otlukbeli Savaşına Kadar Akkoyunlular", Anadolu Birliğinin Sağlanmasında Otlukbeli Savaşının Yeri ve Önemi, Ankara 1997, s. 121

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

nimetle dolu olan yer” anlamına geldiği kaydı vardır. Ülüşünün, (şölende koyun etinden aldığı payın yerinin) sol dirsekten parmak ucuna kadar olduğu belirtilmektedir. Ongunu ise Sungur kuşu (bir doğan türü) olup Peçenek, Çavundur ve Çepnilerle ortaktır³.

Akkoyunluların Anadolu’ya ne zaman geldikleri tartışma konusudur. Woods, “Ak Koyunlular, Diyarbekir ve yöresine, büyük bir ihtimalle XIII. yüzyılda Moğol istilasının neden olduğu büyük göçlerin içerisinde gelmişlerdir”⁴ diye görüş bildirmiştir. Zeki Velidi Togan ise, “Akkoyunluların bir kısmının Azerbaycan’da daha eski zamanlardan kalmış olduklarını, esas kütlelerin ise İlhanlılar zamanında Türkistan’dan Anadolu’ya gelmiş olduklarını” belirtmektedir⁵. Enver Konukçu’ya göre, Bayındırlılar, Selçuklularla birlikte batıya geldiler. Bunu Moğol baskısı takip etti⁶.

Ak Koyunlu kaynağı Kitâb-ı Diyârbekriyye’de ailenin elli dördüncü sıradaki atası, Oğuz Kağan olarak belirtilmektedir. Oğuz Kağan, gınahtan sakınan bir padişah idi. Onun aynı zamanda İran, Turan, Suriye, Mısır, Deşt-i Kıpçak, Hint, Keşmir ve Türkistan’ı, devletinin sınırlarına kattığı da belirtilmektedir⁷. Gün Han, Oğuz’dan sonra amcalarından ve bütün akrabalarından saygı, hürmet gördü ve Oğuz’un fethettiği ülkelerin çoğunu hâkimiyeti altına aldı⁸. Bayındır Han, Oğuz’un oğlu Gün Han’ın oğludur⁹. Bundan sonra Dede Korkut destanlarının değimi ile Kam Gan oğlu Han Bayındır geçti. O, padişâhlığı sırasında İran, Turan, Mısır, Şam, Frenk ve hatta Deşt-i Kıpçak memleketlerinin tamamını ele geçirmiştir. Ayrıca Bayındır Han, küçük kardeşi Bacanak’ı Sayram¹⁰ vilâyetine göndererek kendisine vekil yaptı. Ardından da kendisi Karabağ kışlağına ve Gökçe-Dengiz yaylağına gitti. Bundan sonra Bayındır Han, bir kurultay düzenleyip büyük bir topluluk meydana getirdikten sonra büyük bir ziyâfet verdi. Bu ziyafette yüz yirmi bin baş koç, Dokuz bin kısrak ve on sekiz bin sığır kesip, halkına çeşitli eşyalarını bağışladı¹¹.

³ Enver Konukçu, Otukbeli Meydan Savaşı, Ankara 1998, s. 37

⁴ John E. Woods, Akkoyunlular, Çvr. Sibel Özbudun, İstanbul 1993, s. 70

⁵ A. Zeki Velidi Togan, Umumi Türk tarihine Giriş, İstanbul 1981 s. 253; Claude Cahen, Osmanlılardan Önce Anadolu’da Türkler, Çvr. Yıldız Moran, İstanbul 1979, s. 306

⁶ Konukçu, Otukbeli Meydan Savaşı, s. 37

⁷ Tihranî, Kitâb-ı Diyârbekriyye, Yay. Hzl. Necati Lugal, Faruk Sümer, Ankara 1993, s. 25

⁸ Tihranî, Kitâb-ı Diyârbekriyye, s. 25

⁹ Kaynakta her ne kadar Gün Han’ın ismi geçiyorsa da Bayındırlılar Oğuzları Üç ok kolundan Gök Han’ın soyuna dayanmaktadırlar.

¹⁰ Sayram, Kazakistan Türk Cumhuriyeti’nin sınırları içerisinde Evliya Ata-Taşkent yolunun yakınındadır.

¹¹ Tihranî, Kitâb-ı Diyârbekriyye, s. 24–25

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

Bayındır Han’ın bundan sonraki soyu, Bukundur Han ve İlek Han ile devam etmiş olup daha sonra da Baysunkur, Hanlık mevkiine çıkmıştır. Baysunkur zamanında kabile ve askerleri artmış, Ulus, Burkuçin, Tukum¹², Kuri¹³ ve Kırgız vilayetlerinde yaylayıp kışlamıştır¹⁴. Bundan sonra Bukduz Han tahta çıkmış ve Talas’ta¹⁵ padişâhlık yapmıştır. Bükdüz’un ardından tahta çıkan Çavuldur Han, genellikle Hintlilerle mücadele etmiştir. Bükdüz’un ardından İmir Han, onun ardından da Toğan Han tahta geçmiştir. Bu sırada, Hindistan ve Keşmir sınırına kadar Türkistan ve Sayram bölgeleri onun hâkimiyetinde bulunuyordu. Togan Han’ın hükümdarlığı, İbrahim peygamberin dönemine rastlamaktadır. Togan Han’dan sonra Buğra Han, İyluk Han, Yılduz Han ve Yekendur Han tahta çıkmışlardır¹⁶.

Bayındırlıların otuz dokuzuncu atası Bisut Han olup, yüz yirmi yıl saltanat sürmüştür. Moğol ordusu babasının evine saldırdığı zaman annesi ona hamile idi. Annesi, onu doğurduktan sonra yolun kenarına bırakarak kaçmıştır. Yaşlı bir kadın çocuğu yanına alıp, dört ay inek sütüyle beslemiştir. Babası tahta çıktığı zaman, çocuğunun yaşadığını haber alınca yaşlı kadından onu geri alarak adını Bisut koymuştur¹⁷.

Bisut’un Kitâb-ı Diyârbekriyye’de geçen hayat hikâyesi, Dede Korkut destanında anılan Basat adlı bir kahramanı hatırlatmaktadır. Dede Korkut destanında Basat hakkında şu bilgiler verilmektedir;

“Hanum Hey, Meğer Hanum, bir gün Oğuz oturur iken üstüne yağı geldi, dün içinde ürküdü, göçdü. Kaçup gider iken Aruz Koca’nun oğlançuğu düşmüş. Bir aslan bulup götürmüş, beslemiş.

Oğuz gine eyyamıla gelüp yurduna kondu.

Oğuz Han’un ilkıcısı gelüp haber getirdi. Aydur: Hanum sazdan bir aslan çıkar, at urur. Apul apul yürüyüşü adam gibi. At basuban kan sömürür.

Aruz Aydur: Hanum ürdüğümüz vaktin düşen menüm oğlançuğumdur, belki dedi.

Begler bindiler aslan yatağı üzerine geldiler, aslanı kaldırup oğlanı tutdular.

Aruz oğlanı eve götürdü. Şadılık etdiler, yeme içme oldu.

¹² Selenge Irmağı bölgesine verilen ad.

¹³ Selenge bölgesinde bir Moğol kabilesinin adı.

¹⁴ Tihranî, Kitâb-ı Diyârbekriyye, s. 24

¹⁵ Türkistan’da bir şehir.

¹⁶ Tihranî, Kitâb-ı Diyârbekriyye, s. 22–24

¹⁷ Tihranî, Kitâb-ı Diyârbekriyye, s. 21

Amma oğlanı ne kadar getürdüler ise durmadı, gerü aslan yatağına vardı.

Gerü tutup getürdüler. Dedem Korkut geldi, Aydur: Oğlanum, sen insansın, hayvanla musahip olmagıl. Gel yahşı at bin, yahşı yigitlerle eş, yort dedi. Ulu kardaşın Kıyan Selcük'dür, senün adun Basat olsun. Adunu men verdüm, yaşunu Allah versün, dedi"¹⁸.

Her iki metnin mukayesesi, Basat ve Bisut'un aynı şahıs olduğu konusunda şüphe bırakmamaktadır. İkisinin macerası da ana hatlarıyla birbirinin aynıdır. Tihranî, Kitâb-ı Diyârbekriyye'de, duyduğu veya okuduğu menkıbeye daha gerçekçi ve tarihi bir rol vermek istemiş, bu maksatla da destanda geçen yağlı yerine "Moğol askeri", "aslan" yerine de "ihtiyar bir kadını" koymuş olmalıdır¹⁹.

Bisut Han'ın ölümünden sonra Uygur Han, Uryavut, Bukduz Han, Salur Han, Baysunkur, Şektur, Bilekan, İlkan, Ak Togan, Mevdud Togan, İdris Bey ve Birdi/Berdi Bey hüküm sürmüşlerdir. Birdi/Berdi Bey zamanında Hz. Peygamber dünyaya gelmiştir²⁰. Çok sayıda askere ve kabileye sahip olan Sungur Bey, ailenin yirmi ikinci atasıdır. Sungur Bey, aynı zamanda Hz. Muhammed zamanında yaşamıştır. Türkistan beldelerinde yetmiş yıl beylik yaptıktan sonra Deşt-i Kıpçak'a gelmiş buradan da Arpaçay'ın doğusunda bulunan Alagez ve Gökçe-Dengiz yaylaklarına gelmiştir²¹.

Bayındırlıların on altıncı atası Kıpçak Han büyük bir ülkeye sahip olup, ihtişamlı bir sultandı. Otrar²² şehrinden Hocend, Yengi Kent ve Andükan'dan²³, Hitay ve Kıpçak ovasına²⁴ kadar bütün bölgeleri ele geçirdi. Bayındırlıların Büyük Selçuklu sultanı Alp Arslan'ın hükümdarlığı sırasında Bayındırlıların başında han olarak Orhan bulunuyordu²⁵.

Bayındırlıların altıncı atası İdris Bey zamanında, Diyarbakir ve bazı kalelerin hâkimiyetleri ele geçirildi. Pehlivan Bey zamanında da Diyarbakir taraflarına hâkim olunmakla birlikte Azerbaycan'a doğru da bir genişleme oldu. Zira bu dönemde Bayındırlılar, Nahcivan'ın

¹⁸ Orhan Şaik Gökyay, Dedem Korkudun Kitabı, İstanbul 1973, s. 105; H. Achmed Schmiede; Kitab-ı Dedem Korkut Destanlarının Dresden Nüshası", Ankara 2000, 127

¹⁹ Adnan Sadık Erzi, "Akkoyunlu ve Karakoyunlu Tarihi Hakkında Araştırmalar", Belleten, XVIII/69-72, Ankara 1954, s. 184-185

²⁰ Tihranî, Kitâb-ı Diyârbekriyye, s. 19-21

²¹ Tihranî, Kitâb-ı Diyârbekriyye, s. 18

²² Sir-Derya'nın kuzey sahilinde bulunmaktadır. Emir Timur burada vefat etmiştir.

²³ Şimdiki Andican

²⁴ Deşt-i Kıpçak

²⁵ Tihranî, Kitâb-ı Diyârbekriyye, s. 16-17

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

doğusundaki Alıncak kalesini hâkimiyet altına aldılar. Akkoyunlu kaynağına göre, Pehlivan Bey, Hülegü Han’ın öncü birliklerinin komutanı olan Curmagun (Cormahan) Noyan’la savaşarak onu yenilgiye uğrattı. Pehlivan Bey, buradan Anadolu içlerine doğru yönelerek Bizans hududunda gazalarda bulduktan sonra ve Germiyan beyi Acem Şir’in oğlu ile birlikte Bursa’da Bizans ordusuyla yaptığı büyük bir savaşta Bizanslıları mağlup etti. Bir süre sonra Diyarbekir’de hayatını kaybetti²⁶.

Pehlivan Bey’in ölümü üzerine ailenin başına, Tur Ali Bey geçti. O, değeri yüksek, bilge ve büyük bir emir idi. Emri altında yaklaşık 30 bin hane vardı. Anadolu hududundan Şam, Mısır, Cezayir ve Irak-ı Arap hududuna kadar yıllarca Diyarbekir’de serdarlık ve komutanlık yaptı. Tur Ali Bey, Gazan Han’ın Şam seferine katılarak, bu savaşta büyük yararlılıklar gösterdi. Böylece Tur Ali Bey, genç yaşta büyük bir şöhret kazandı. Onun ününün etrafa yayılması, Bayındırlıların bundan sonra “*Tur Alililer*” olarak tanınmasını sağladı²⁷. Müteakiben Bayındırlılar, İlhanlıların Diyar-ı Bekr ve Diyar-ı Rabia taraflarını idare eden Emir Sutay’ın hizmetinde bulunarak, Diyarbekir ve ile Musul arasına yerleştirildiler²⁸. Daha sonra Bayındırlı beyleri gaza ucu olarak Trabzon’u seçerek burada fetihlerde bulundular²⁹. Daha sonra XIII. yüzyılın ilk yarısında, Erzurum havalisine kadar çıktıkları anlaşılan ve Trabzon kaynaklarında “*Âmid Türkleri*”, “*Âmidliler*” olarak adlandırılan Bayındırlılar, önce imparatoriçe İrene zamanında (1340), ikinci defa da imparatoriçe Anna zamanında (1341 yılı Ocak ayında) Trabzon topraklarına büyük akınlar yaptılar. Aynı yıl içinde ikinci defa Trabzon önlerine gelerek şehir üzerindeki tehditlerini devam ettirdiler. İmparator Michael zamanında (1343) yapılan akın ise, Trabzon’u yeniden dehşet içinde bıraktı³⁰.

Bayındırlılar, Tur Ali Bey’in ölümünden³¹ sonra oğlu Kutlu Bey tarafından idare edildiler. Kaynaklara göre Kutlu Bey, günahattan sakınan dindar bir emir idi. O her zaman ülkenin sınır boylarında kâfirlerin karşısına dikilerek gaza faaliyetlerinde bulundu. Akkoyunlu

²⁶ Tihranî, Kitâb-ı Diyârbekriyye, s. 15

²⁷ Ebu Bekr-i Tihranî, Kitâb-ı Diyârbekriyye, s. 14–15

²⁸ Togan, Umumi Türk Tarihine Giriş, s. 366

²⁹ Konukçu, Selçuklulardan Cumhuriyete Erzurum, s. 114

³⁰ Willam Miller, Trebizond The Last Greek Empire, Amsterdam 1968, s. 48; Yaşar Yücel, “Fatih’in Trabzon’u Fethi Öncesinde Osmanlı-Trabzon-Akkoyunlu İlişkileri”, Belleten, C.XLIX, S. 193–195, Ankara 1986, s. 289; Orhan Şaik Gökyay, Dedem Korkudun Kitabı, s. LX

³¹ Tur Ali Bey’in mezarı Akkoyunlu kaynaklarında Rumsaray (Urumsaray) olarak geçen bugünkü Mecidiye köyünde olduğuna dair kayıtlar vardır. Bkz. Cöhçe, “Otlukbeli Savaşına Kadar Akkoyunlular”, s. 123

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

kaynağının ifadesiyle o, İslam bayrağının yükselmesi ve din düşmanlarının kırılması için çaba gösterip girişimlerde bulundu. Kutlu Bey zamanında İslam'a karşı koyma konusunda büyük gayret gösteren Trabzon ordusu, Kara Koyunlu ulusunu oluşturan boylardan birisi olan Duharlıların beyi Yusuf Duharî'yi öldürerek kabilesini ve askerlerini yağma ederek halkını esir aldı. Bunun üzerine Kutlu Bey, Trabzon Komnenoslarından intikam almak için ordusu ile birlikte Trabzon üzerine yürüyüp onları mağlup etti ve esir edilen - kendilerine Oltu vadisinde de rastlanan- Duharlıları da kurtardı. Ardından da Trabzon imparatorunun kızı Despina Hatun'u³² alarak geri döndü.

Gerçekten de savaş gücü olmayan bir orduya sahip olan ve iç gailelerden başını kaldıramayan İmparator III. Aleksios, Bayındırlıların toprak, can ve mal kaybına sebep olan akınlarına karşı esaslı hiçbir mukabelede bulunamamış, sonradan Trabzon için yegâne kurtuluş çaresi olarak kabul edilen bir önleme başvurdu. Bu önlem kendi kız kardeşi prenses Maria'yı Tur Ali Bey'in oğlu Kutlu Bey ile evlendirmesi idi. Böylece iki taraf arasında kurduğu akrabalık bağları sayesinde dostluk temin ederek bu yönden gelecek olan tehditleri önledi³³. Kutlu Bey'in gaza yaptığı bölgelerden birisi de Gürcistan'dı ki, buraya yaptığı akınlar sonucunda Atabekler yurdundan Ahıska Kalesi'ni ele geçirdi³⁴.

Bütün bu hadiseler olurken, Pir Hüseyin'in ölümünden sonra Emir Mutahharten'in Erzincan'da tahtı ele geçirmesine karşı olan Eretna hükümdarı Âlâ ed-Din Ali Bey, Erzincan üzerine sefer yaparak Mutahharten'in askerlerini mağlup etti. Bunun üzerine Mutahharten, bölgedeki diğer emirlerden yardım istemek için teşebbüse geçerek, bir yandan Dulkadir oğlu İbrahim Bey'den, diğer yandan da Akkoyunlu Kutlu Bey'den yardım istedi. Bunun üzerine Bayındırlı Türkmenlerinin emiri, oğlunun kumandasında gönderdiği yardımla Mutahharten'in Erzincan'da bağımsızlığını koruma mücadelesine katkıda bulundu³⁵. Bezm u Rezm'de yer alan bilgiye göre, Kutlu Bey, Erzincan üzerine yardıma geldi. Bu sırada Kayseri Valisi Cüneyd, Kutlu Bey'in karşısına çıktıysa da yapılan savaşta askerlerinden bir kısmı öldürüldü, kendisi de esir alındı. Ancak Bayındırlılar, daha sonra kendilerini durdurmak için gelen Sivas hükümdarı Kadı Burhan

³² Kutlu Bey, 1352'de Trabzon Komnenos hükümdarı III. Aleksios'in kız kardeşi Maria Komnena ile evlendi. Evlendikten sonra adı geçen prensesin adı Despina olarak değiştirilmiştir.

³³ Yücel, "Fatih'in Trabzon'u Fethi Öncesinde Osmanlı-Trabzon-Akkoyunlu İlişkileri", s. 289-290

³⁴ Tihrani, Kitâb-ı Diyârbekriyye, s. 12-13

³⁵ Yaşar Yücel, Mutahharten ve Erzincan Emirliği, Ankara 1982, s. 11

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

ed-Din’e mağlup oldular³⁶. Esasen Doğu Anadolu’nun siyasi durumunda önemli gelişmelerin ortaya çıkışı, Kutlu Bey’in hâkimiyet dönemine rastlamaktadır. Zira bu dönemde Kara Koyunlular, Musul’dan Erzurum’a kadar olan yerleri hâkimiyetleri altına aldılar. Bundan başka Kayseri ve Sivas merkezli Eretna Beyliği yıkılma sürecine girdi. Yukarıda da değindiğimiz gibi Erzincan ve Bayburt yöresi önce Şarki Karahisar hâkimi Pir Hüseyin Bey’in, sonra da Eretna emirlerinden olup 1378’de bağımsızlığını ilan eden Mutahharten’in eline geçti³⁷. Doğu Anadolu’da siyasi durumun dağınık olduğu bir sırada Kutlu Bey hayatını kaybetti.

Kutlu Bey’in ölümünden³⁸ sonra yerine pek açık olmamakla birlikte oğlu Ahmet Bey geçti³⁹. Bu sırada Kutlu Bey’in büyük oğlu Ahmed Bey, Palu’ya; Pir Ali Bey, Kiğı’ya; en küçük oğlu kara Yülük Osman Bey ise Ergani’ye hâkim bulunuyordu. Belki de bu paylaşımı Fahr ed-Din Kutlu Bey’in kendisi yapmıştır⁴⁰.

Bezm u Rezm’de yer alan bilgilere göre Ahmed Bey, Erzincan emiri Mutahharten ile birleşerek Kadı Burhan ed-Din’in üzerine hareket ettiler. Kadı Burhan ed-Din, bu akınları durdurmak için Emir Yusuf Çelebi’yi memur etti. Ancak yapılan savaşta Emir Yusuf Çelebi hayatını kaybetti⁴¹. Bu olaydan sonra Bayındırlı Türkmenleri, Kadı Burhan ed-Din ile iyi ilişkiler kurmak için girişimde bulunmaya başladılar. Nihayet bu girişimlere Sivas hükümdarının olumlu bakması üzerine iki taraf arasında dostane ilişkiler gelişti. Çünkü Sivas hükümdarı Kadı Burhan ed-Din, Şam serhaddi olan Kalmah’a sefer düzenlediğinde yanında Kutlu Bey’in oğullarından birisi bulunmaktaydı. Sivas hükümdarının yanında bulunan Akkoyunlu beyi, sultanın huzuruna gelerek aman diledi. Bunun üzerine Kadı Burhan ed-Din’de onu afetti. Affı kabul edilen Kutlu Bey’in oğlu, sultanın huzurundan ayrılarak kardeşlerinin yanına geldi. Ardından da onlarla birlikte tekrar huzura vararak Kadı Burhan ed-Din’e kardeşlerini takdim etti. Onların hepsi de sultanlara mahsus bağış ve yardıma kavuştuktan sonra geri dönmek için hükümdardan izin istediler⁴². Bayındırlı emirleri, yurtlarına geri dönerken küçük kardeşleri Kara Yülük Osman Bey’i rehin olarak sultanın yanına

³⁶ Aziz B. Erdeşir-i Esterâbadî, *Bezm u Rezm*, Çvr. Mürsel Öztürk, Ankara 1990, s. 158–160

³⁷ Cöhçe, “Otlukbeli Savaşına Kadar Akkoyunlular”, s. 123

³⁸ Kutlu Bey, Bayburt’un Sinor köyünde bulunan türbesinde medfun bulunmaktadır.

³⁹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*, Ankara 1988, s. 188; Cöhçe, “Otlukbeli Savaşına Kadar Akkoyunlular”, s. 125

⁴⁰ Cöhçe, “Otlukbeli Savaşına Kadar Akkoyunlular”, s. 125

⁴¹ Esterâbadî, *Bezm u Rezm*, s. 273

⁴² Esterâbadî, *Bezm u Rezm*, s. 323

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

bıraktılar⁴³. Böylece Akkoyunlular ile Kadı Burhan ed-Din arasında iyi ilişkiler gelişmeye başladı.

Ahmed Bey döneminde meydana gelen en önemli hadiselerden biri de, Erzincan emiri Mutahharten'in, Kutlu Bey'in ölümünden sonra, Bayındırlılara saldırarak, ulusu yağmalaması olmuştur. Bu olaydan sonra Türkmenler, Mutahharten'in üzerine hareket geçerek yaptıkları büyük bir savaşta onu yaralayıp, askerlerini de mağlup ettiler. Mağlubiyetin öcünü almak isteyen Erzincan emiri, Bayındırlıların yaylaktan indikleri bir sırada, askerini toplayarak onların üzerine yürüdü. Ancak Mutahharten, Bayındırlılar karşısında savaşmaya cesaret edemediği gibi Emir Yalman'ı aracı yaparak barış istedi⁴⁴. Türkmenler, onun korktuğunu ve gevşek davrandığını anlayınca, yalvarmaları ve ricası karşısında hiçbir harekette bulunmadan asker toplayıp savaşa hazırlanmaya başladılar. Ancak sayıca yeterli hale geldikten sonra Mutahharten'in üzerine saldırıp mağlup ettiler. Bu durum karşısında Mutahharten, Bayındırlı saldırılarından kurtulabilmek maksadı ile Kara Koyunlu Kara Mehmed'e sığındı. Çünkü Kara Mehmed ile Bayındırlılar arasında eskiden gelen bir düşmanlık âdâvet-i kâdime bulunmaktaydı. İki müttefik, güçlerini birleştirdikten sonra Ahmed Bey'in üzerine yürümeye karar vererek harekete geçtiler. Bu sırada Bayındırlı emirleri, kendi aralarında iç mücadele geçirdikleri için zayıf düşmüşlerdi. Bundan dolayı müttefikler karşısında mağlup olup, tekrar Sivas sultanı Kadı Burhan ed-Din Ahmed'e sığındılar. Sultan onların isteklerini kabul ederek yardımda bulunduğu gibi Ahmed Bey'e de kıymetli hediyeler vererek hilatler giydirdi⁴⁵.

Bu hadiseleri biraz farklı anlatan Akkoyunlu kaynağına göre, Emir Mutahharten ile Karakoyunlu Kara Yusuf, birlikte ordu hazırlayıp Bayındırlılara saldırdılar. Bu sırada Bayındırlıların başında Ahmed Bey bulunuyordu. Ahmet Bey, ordunun idaresine kardeşi Osman Bey'e bıraktı. Kiği'nin⁴⁶ kuzeyinde Endires denilen yerde müttefik orduların karşısına çıkarak onları mağlup etti. Yapılan savaşta Kara Yusuf esir edildi, Mutahharten ise yaralandı⁴⁷. Kara Mehmed'in kız kardeşi Tatar Hatun, Osman Bey'e hediyeler göndererek esirlerin serbest bırakılmasını istedi. Bunun üzerine Kara Yusuf serbest bırakıldı⁴⁸. Ancak Mutahharten aldığı yenilgiyi

⁴³ Yaşar Yücel, Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar II, Ankara 1991, s. 193

⁴⁴ Esterâbadî, Bezm u Rezm, s. 342-343

⁴⁵ Esterâbadî, Bezm u Rezm, s. 343

⁴⁶ Kutlu Bey'in diğer oğlu Pir Ali Bey Kiği'ya hâkimdi. Bkz. Cöhçe, "Otlukbeli Savaşına Kadar Akkoyunlular", s. 125

⁴⁷ Tihranî, Kitâb-ı Diyârbekriyye, s. 36-37

⁴⁸ Tihranî, Kitâb-ı Diyârbekriyye, s. 37

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

unutmadığı için büyük bir gayret göstererek yeniden asker topladı. Harput bölgesindeki Samsat’ta⁴⁹ bir defa daha Bayındırlılar ile savaş düzenine girdi. Fırat Nehri’nin bir kıyısında Mutahharten diğer kıyısında Ahmed Bey bulunuyordu. Nihayet iki taraf Kuluşkird⁵⁰ denilen yerde savaşa başladılar. Ahmed Bey, suyu geçemediğinden dolayı ordunun yönetimini yeniden Osman Bey’in emrine bıraktı. Hatta Ahmed Bey’in kızı Mutahharten ile evli olması dolayısıyla damadıyla barış yapmak istediye de Osman Bey, buna razı olmayarak savaşa devam etti ve yapılan savaşı kazandı⁵¹.

Akkoyunlu melikleri Kadı Burhan ed-Din’in yanında buldukları dönemde zaman zaman Sivas hükümdarının aleyhinde bulunmaktan geri durmadılar. Özellikle Ahmed Bey, metbuu aleyhinde bir takım zararlı faaliyetlerde bulunmaktan kendini alamadı. Nitekim Kutlu Bey’in diğer oğlu Hüseyin Bey, kardeşi Ahmed Bey’in bazı faaliyetlerini haber vererek sultanı, onun aleyhinde kışkırtmaya çalıştıysa da bunda başarılı olamadı. Buna karşılık sultan, Ahmed Bey’in kendisine karşı yaptığı hataları bağışladı. Ancak Ahmed Bey, bir ara Kadı Burhan ed-Din’in düşmanı olan Amasya emiri Ahmed ile ittifak yaptıysa da bu hatasından vazgeçip sultan’la yeniden dostluk kurdu⁵². Esasen Sivas hükümdarı Kadı Burhan ed-Din ile Akkoyunlu Ahmed Bey arasındaki ittifak, güvensizlik temeli üzerinde, sürekli birbirlerini kollayan ve tarafların mecburen yürütmek zorunda kaldıkları bir işbirliğinden ibaretti⁵³.

Bu dostluk bozulmamış olacak ki, 1395’de Kadı Burhan ed-Din Ahmed’in Erzincan emiri Mutahharten’in düşmanlığı dolayısıyla onu cezalandırmak için hareket etmesi üzerine Ahmed Bey’de kendi ordusu ile harekete geçerek Sultan’a yardımda bulunmak için yola çıktı. Bu arada gönderdiği mektuplarında kendisine bağlılığını dile getirmiştir. Nihayet Erzincan önlerinde sultanın ordusuna katılarak kuşatmada ona destek verdi. Sivas hükümdarı da bu yardıma karşılık, Erzincan’dan Bayburt hududuna kadar olan bölgeyi Bayındırlı emiri Ahmed Bey’e verdi⁵⁴. Ancak Ahmed Bey’in Sivas sultanı ile dostluk kurması Kutlu Bey’in diğer oğlu Kara Yülük Osman Bey’i tedirgin etmiş ve bu konu zaman zaman iki kardeşi karşı karşıya getirmiştir⁵⁵. Zira bu sırada Kemah valisinin sultana gönderdiği haberde Kutlu Bey’in oğlu Osman’ın kardeşine karşı gelerek ondan ayrıldığını ve

⁴⁹ Palu’nun batısında ve Murat ırmağının sağ kıyısındaki Şamsat.

⁵⁰ Murat ırmağının sağ kıyısındaki Şamsat’ın karşısında bulunmaktadır.

⁵¹ Tihranî, Kitâb-ı Diyârbekriyye, s. 37–38

⁵² Esterâbadî, Bezm u Rezm, s. 343–348

⁵³ Cöhçe, “Otlukbeli Savaşına Kadar Akkoyunlular”, s. 125

⁵⁴ Esterâbadî, Bezm u Rezm, s. 437

⁵⁵ Cöhçe, “Otlukbeli Savaşına Kadar Akkoyunlular”, s. 125

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

Kemah üzerine akın yaparak malları yağmaladığını bildirmiştir. Bunun üzerine sultan Kara Yülük Osman problemini halletmek için harekete geçtiyse de Osman Bey kaçarak hayatını kurtarmıştır⁵⁶.

Kadı Burhan ed-Din'in 1396'da ikinci defa Erzincan üzerine yaptığı seferine ordusuyla birlikte katılan Ahmed Bey, Erzincan'da Timur'un gelişini haber alınca birden bire bütün kabilesiyle Diyarbakir taraflarına döndü. Daha sonra buradan tekrar Malatya'ya gelerek yağma faaliyetlerinde bulunmak istedi ise de Sivas hükümdarının, ona karşı yeni tedbir alması üzerine bundan vazgeçti. Ardından da sultanın ordusuyla bizzat üzerine geldiği haberini alan Ahmed Bey, Erzincan'a doğru yollandı. Çok geçmeden de Kadı Burhan ed-Din'e elçi göndererek tekrar dostluğunu kazanmak istedi. Onun bu isteğini kabul eden Kadı Burhan ed-Din, onu affederek çeşitli ihsanlarda bulundu⁵⁷. Daha sonra sultan tarafından Şarki Karahisar üzerine sefer yapmak üzere görevlendirilen Ahmed Bey, Türkmenlerle o bölge üzerine hareket ederek yağma faaliyetinde bulundu⁵⁸.

Diğer taraftan da bölgede gelişen olaylarda diğer Akkoyunlu beyi, Kara Yülük Osman'ın güçlenmesi, ağabeyleri Ahmed Bey ile Pir Ali Bey'i oldukça rahatsız etmiş olacak ki, her ikisi birleşerek Osman Bey'i hapsedtiler⁵⁹. Bu olayın ardından Kara Yusuf, ordusu ile Bayındırlılara akın yaparak Mardin ile Dede Kargın⁶⁰ arasında Bayındırlıları hazırlıksız yakaladı. Bu durum karşısında Ahmet Bey ile Pir Ali Bey, Kiğı'da hapis bulunan Osman Bey'in yanına adamlarını göndererek onu hapisten çıkararak yanlarına getirttiler. Daha sonra Karakoyunlularla yaptıkları savaşta Kara Yusuf'u mağlup ettiler⁶¹.

Ancak çok geçmeden her iki kardeşin de dikkatleri yeniden Osman Bey üzerinde birleşince o da Sivas sultanı Kadı Burhan ed-Din Ahmed'in yanına giderek onun hizmetine girdi⁶². Hemen ilave etmeliyiz ki, Kara Yülük Osman Bey'in sultan ile ittifakı Ahmed Bey'e nazaran daha içten olmuştur⁶³. Timur Bey'in Anadolu kapılarında görülmesi üzerine Kara Yülük Osman Bey ve ağabeyleri Ahmet Bey ile Pir Ali Bey onunla işbirliği yapmışlardır⁶⁴. 1396'da,

⁵⁶ Esterâbadî, Bezm u Rezm, s. 438-439

⁵⁷ Esterâbadî, Bezm u Rezm, s. 452

⁵⁸ Esterâbadî, Bezm u Rezm, s. 453

⁵⁹ Tihranî, Kitâb-ı Diyârbekriyye, s. 38

⁶⁰ Mardin'in güney batısındaki Kızıltepe yakınında bir sahra

⁶¹ Tihranî, Kitâb-ı Diyârbekriyye, s. 38-39

⁶² Tihranî, Kitâb-ı Diyârbekriyye, s. 39-40

⁶³ Cöhçe, "Otlukbeli Savaşına Kadar Akkoyunlular", s. 125

⁶⁴ Tihranî, Kitâb-ı Diyârbekriyye, s. 50

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*

Timur’un yaklaştığı söylentileri üzerine Ahmed Bey’in Erzincan’ın kuşatmasını bırakarak Diyarbekir’e kaçması, onun Bayındırlılar arasında gözden düşmesine ve bu büyük Türk boyunun büyük ölçüde Kara Yülük Osman Bey’in etrafında toplanmalarına sebep olmuştur⁶⁵. Bundan sonra Bayındırlıların başına Kara Yülük Osman Bey geçmiş ve Akkoyunlu Devleti’nin gerçek kurucusu olmuştur. Emir Timur’un Anadolu seferlerinde ona öncülük etmiş böylece itibarı artmıştır. Kısa bir süre sonra da Diyar-ı Bekr’de beyliğini ilan etmiştir.

KAYNAKÇA

- AZİZ B. Erdeşir-i Esterâbadî, *Bezm u Rezm*, Çvr. Mürsel Öztürk, Ankara 1990.
- CAHEN, Claude, *Osmanlılardan Önce Anadolu’da Türkler*, Çvr. Yıldız Moran, İstanbul 1979.
- CÖHÇE, Salim, “Otlukbeli Savaşına Kadar Akkoyunlular”, *Anadolu Birliğinin Sağlanmasında Otlukbeli Savaşının Yeri ve Önemi*, Ankara 1997, s. 121–134.
- ERZİ, Adnan Sadık, “Akkoyunlu ve Karakoyunlu Tarihi Hakkında Araştırmalar”, *Belleten*, XVIII/69–72, Ankara 1954, s. 179–221.
- Ebu Bekr Tihranî, *Kitâb-ı Diyârbekriyye*, Yay. Hzl. Necati Lugal, Faruk Sümer, Ankara 1993.
- GÖKYAY, Orhan Şaik, *Dedem Korkudun Kitabı*, İstanbul 1973.
- KONUĞÇU, Enver, *Kara ve Akkoyunluların Yurdunda*, İstanbul 1993.
- KONUĞÇU, Enver, *Otlukbeli Meydan Savaşı*, Ankara 1998.
- KONUĞÇU, Enver, *Selçuklulardan Cumhuriyete Erzurum*, Ankara 1993.
- MİLLER, William, *Trebizond The Last Greek Empire*, Amsterdam 1968.
- SCHMİEDE, H. Achmed, *Kitab-ı Dedem Korkut Destanlarının Dresden Nüshası*, Ankara 2000.
- TOGAN, A. Zeki Velidi, *Umumi Türk tarihine Giriş*, İstanbul 1981.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*, Ankara 1988.

⁶⁵ Cöhçe, “Otlukbeli Savaşına Kadar Akkoyunlular”, s. 125

WOODS, John E., Akkoyunlular, Çvr. Sibel Özbudun, İstanbul 1993.

YÜCEL, Yaşar, “Fatih’in Trabzon’u Fethi Öncesinde Osmanlı-Trabzon-Akkoyunlu İlişkileri”, Belleten, C.XLIX, S. 193–195, Ankara 1986, s. 287–311.

YÜCEL, Yaşar, Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar II, Ankara 1991.

YÜCEL, Yaşar, Mutahharten ve Erzincan Emirliği, Ankara 1982.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/4 Summer 2008*